

Dit profiel dient gelezen, geïnterpreteerd en gebruikt te worden in combinatie met de leeswijzer, waarin de noodzakelijke uitleg van de verschillende paragrafen vermeld is.

Boomleeuwerik (*Lullula arborea*) A246

1. Status:

Vogelrichtlijn Bijlage I (inwerkingtreding 1981). Voor Natura 2000 relevant als broedvogel.

2. Kenschets

Beschrijving: Een korte staart en een zachte zang onderscheiden de boomleeuwerik van de veldleeuwerik. Wat meer opvalt, is dat boomleeuweriken tijdens de zang in grote kringen boven hun territoria vliegen, eindigend in een spiraalvlucht naar beneden. De boomleeuwerik broedt op droge, zandige bodems met een schaarse begroeiing en verspreide opslag van bomen of struiken. Zulke broedplekken vindt hij vooral op heidevelden, zandverstuivingen, schrale duinen en brandvlaktes. De Nederlandse populatie trekt weg naar het zuiden en overwintert tot in Zuidwest-Europa.

Relatief belang binnen Europa: De boomleeuwerik is voornamelijk een broedvogel van Europa. Hij komt het meest onder de 60° noorderbreedte voor, buiten Europa zijn er uitschieters naar Noordwest Afrika, Iran en zuidelijk Turkmenistan. Het is een wijd verspreide broedvogel in het grootste deel van Europa, maar de boomleeuwerik is schaars in het uiterste westen (de Britse Eilanden) en ontbreekt in het uiterste noorden. De Europese populatie (860.000-2,4 miljoen paren in landen van de Europese Unie, <1% in Nederland) vertoonde in 1970-90 een sterke afname, de trend in 1990-2000 is onduidelijk. De staat van instandhouding van de Europese populatie is aangemerkt als ongunstig en nog niet hersteld van een eerdere afname.

3. Ecologische vereisten

Leefgebied: De broedbiotoop van de boomleeuwerik bestaat uit halfopen heidelandschappen, randen van zandverstuivingen, kapvlakten, naaldbosaanplant tot 4-5 jaar oud en zandige duinheiden. Soms nestelt hij ook op bouwland zoals kale maïsakkers of aspergevelden met wat bosjes en zandpaden met schrale bermen. De nestplaats bevindt zich in 10-30 cm hoge pollen van begroeiingen of in kruidenrijke vegetatie. Enige boomgroei in de buurt heeft de boomleeuwerik nodig voor gebruik als zang- en uitkijkpost. De voedselbiotoop kan tot 200 meter van de nestplaats verwijderd zijn. Het is altijd een terreindeel met een poreuze, schraalbegroeide bodem die snel opdroogt en opwarmt. In landbouwgebieden en heideterreinen kunnen brede zandpaden dienen als voedselbiotoop. De minimaal benodigde oppervlakte leefgebied bedraagt ca. 3 ha.

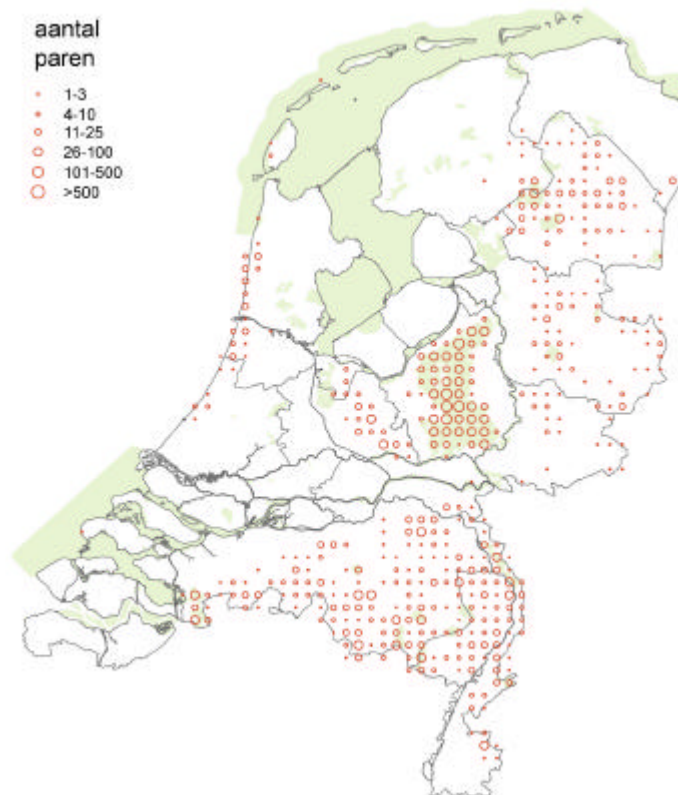
Voedsel: De boomleeuwerik leeft voornamelijk van insecten zoals rupsen, vlinders, miljoenpoten en snuitkevers.

Rust: De boomleeuwerik vertoont een matige verstoringgevoeligheid (verstoring bij < 100 m afstand). De gevoeligheid voor verstoring van het leefgebied is matig tot gemiddeld (besloten en halfopen landschap). Over een effect van verstoring op de populatie is niets bekend. Onderzoek wees niet op een verlaagde dichtheid van territoria in leefgebieden met paden in vergelijking tot leefgebied zonder paden. Vooral verstoring door landrecreatie vormt een bedreiging.

Minimum omvang duurzame populatie: Vanuit populatie-ecologische optiek zijn voor een duurzame sleutelpopulatie van de boomleeuwerik ten minste 40 paren vereist. Voor een gunstige staat van instandhouding zijn op nationale schaal ten minste 20 sleutelpopulaties vereist (>800 paren).

4. Huidig voorkomen

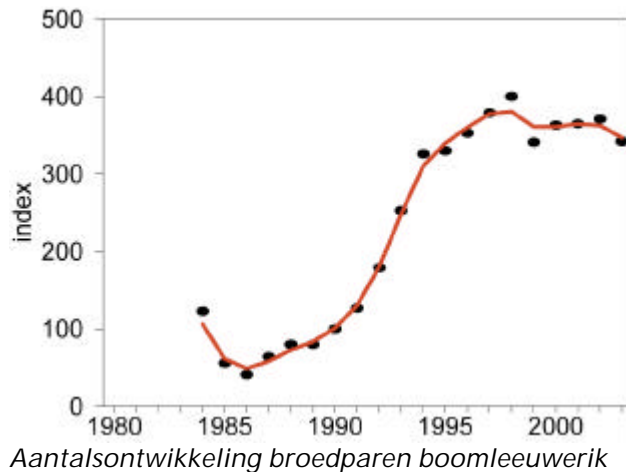
Het verspreidingsgebied van de boomleeuwerik is vrijwel beperkt tot de hogere zandgronden (schrale heide, zandverstuivingen en open plekken in bossen) en de duinstreek. Het belangrijkste bolwerk is de Veluwe dat 40% van de landelijke populatie huisvest. Andere kerngebieden liggen in Noord-Brabant (o.a. landgoed De Utrecht, het Leenderbos e.o., de Maashorst en de Brabantse Wal), in Limburg (Weerter- en Budelerbergen, Meinweg, Maasduinen) en in de grote boswachterijen en heidevelden in Drenthe. In het westen van het land wordt de soort vooral aangetroffen in de duinstreek tussen Camperduin en Den Haag. De natuurlijke verspreiding betreft het gehele land met uitzondering van het Deltagebied en het Natura 2000 landschap Meren en moerassen.

Verspreidingskaart boomleeuwerik

5. Beoordeling landelijke staat van instandhouding

Trends in Nederland: De landelijke broedvogelaantallen van de boomleeuwerik zijn in de periode van 1950 tot 1970 in onbekende mate afgenomen en na 1977 toegenomen. Twee strenge, diep in Zuid-Europa doordringende winters zorgden voor een tijdelijke afname rond 1985. Daarna ging het aantal weer omhoog.

Recente ontwikkelingen: De Nederlandse populatie van de boomleeuwerik laat sinds 1981 (1981-2003) een sterke toename zien. Over de periode 1994-2003 is de landelijke trend stabiel gebleven.

Beoordelingsaspect natuurlijk verspreidingsgebied: gunstig

Sinds 1973-77 is het verspreidingsgebied van de boomleeuwerik toegenomen met 31%. Tussen 1970-1980 nam de oppervlakte van het broedgebied toe na zware stormen en bosbranden. Een verdere toename van broedparen werd mogelijk gemaakt door gunstig heidebeheer tussen 1980-1990, mogelijk ook door omvorming van productiebos naar natuurlijk bos.

Beoordelingsaspect populatie: gunstig

De populatie van de boomleeuwerik is sinds 1980 sterk toegenomen. De broedpopulatie heeft zich in een kwart eeuw weten te verdubbelen. In de laatste jaren is de toename vrijwel tot staan gekomen, lokaal is zelfs achteruitgang opgetreden. Alleen in de duinen, waar de boomleeuwerik uit een diep dal rond 1990 weer opgeklommen is, lijkt de toename nog niet ten einde. De zogenoemde BMP-index van 1984-2002 vertoont een (significante) toename van 50-75% in 5 jaar in de duinen en een toename van meer dan 75% in 5 jaar in heideterreinen. De Nederlandse broedpopulatie telde in de periode 1979-1983 gemiddeld 2.800 paren en in 1999-2003 gemiddeld 5.500 paren.

Beoordelingsaspect leefgebied: gunstig

Het beheer van de heidegebieden heeft een gunstig effect op de populatie van de boomleeuwerik. Daarnaast heeft de omvorming van naaldhoutculturen in meer natuurlijk bos (tijdelijk) een gunstige invloed. Verzuring en vermessing hebben vergrassing van heidevelden tot gevolg en daarmee afname van de oppervlakte aan voedselgebied voor de boomleeuwerik. De recente verandering in het heidebeheer van schapenbegrazing naar integrale runderbegrazing kan een negatieve invloed hebben op de boomleeuwerik. Voor extensivering van beweiding geldt hetzelfde. In de duinen vormen de vergrassing, verzuuring en verstruiking door stikstofdepositie en het wegvallen van konijnenpopulaties een bedreiging. Stuifzanden raken vermost met de exoot grijs kronkelsteeltje, ook dat kan lokaal de boomleeuwerik bedreigen. De negatieve invloed van hoge recreatiedruk is niet geheel duidelijk maar lijkt lokaal mee te spelen.

Beoordelingsaspect toekomstperspectief: gunstig

De boomleeuwerik heeft een nieuwe impuls gekregen door beheersmaatregelen zoals heide- en duinherstel en versnelde kap van percelen met naaldhout. In heide- en duingebieden met sterke verzuuring en vergrassing kan de soort zich niet handhaven. De boomleeuwerikbezetting van kapvlaktes in bos is van tijdelijke aard. In de bosbouw past men meer en meer kleinschaliger groepenkap toe in plaats van kaalkap zodat zich hier geen perspectieven bieden voor een grote populatie van de boomleeuwerik. Hetzelfde geldt voor de (spaarzame) bezetting van agrarisch cultuurland. Een verdere populatietoename lijkt niet waarschijnlijk, eerder een (lichte?) afname.

Landelijke instandhoudingsdoelstelling: Behoud omvang en kwaliteit leefgebied voor behoud populatie van ten minste 5.000 paren.

Streefbeeld bij de landelijke instandhoudingsdoelstelling: Voor het behoud van de boomleeuwerik als broedvogel zijn ten minste 20 sleutelpopulaties nodig, die ieder ten minste uit 40 paren bestaan (> 800 paren). Voldoende geschikt (en ongestoord) broedgebied is voor de te behouden streefpopulatie te handhaven in heide- en duingebieden, zandverstuivingen, en waar mogelijk in bossen en agrarisch gebied. De toepassing van beheermaatregelen in heide- en duingebieden zal voortgezet moeten worden om de verzuring en vermesting te bestrijden. De invloed van veranderingen in het begrazingsbeleid van heidegebieden zal moeten worden onderzocht.

Oordeel: gunstig

Beoordeling Staat van Instandhouding		
Aspect	1981	2004
Verspreiding	matig ongunstig	gunstig
Populatie	zeer ongunstig	gunstig
Leefgebied	onbekend	gunstig
Toekomstperspectief	matig ongunstig	gunstig
Eindoordeel	zeer ongunstig	gunstig

6. Bronnen

- Bijlsma, R.G., Lensink, R. & Post, F. 1985. De Boomleeuwerik *Lullula arborea* als broedvogel in Nederland in 1970-84. *Limosa* 58: 89-96.
- Bijlsma, R.G., van Dijk, A.J., Hustings, F., Lensink, R. & Post, F. 1988. Strenge winters en schommelingen in de stand van de Boomleeuwerik *Lullula arborea* in Nederland: een verband? *Limosa* 61: 91-95.
- Pätzold, R. 1986. Heidelerche und Haubenlerche: *Lullula arborea* und *Galerida cristata*. Ziemsen Verlag, Wittenberg Lutherstadt.